

РОБОТА НАД ВИСТАВОЮ У ЖАНРІ КАЗКИ ЯК СПОСІБ НАПРАЦЮВАННЯ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО АКТОРА

Стадніченко Н. В.

*заслужена артистка України,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри акторської майстерності
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-7625-4416
stadnichenko.nadejda@gmail.com*

Соколовська Н. П.

*заслужена артистка України,
старший викладач кафедри акторської майстерності
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0004-0708-2309
sokol.n.p@i.ua*

Гончаров В. М.

*заслужений артист України,
старший викладач кафедри акторської майстерності
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0004-8982-7596
viktorgoncarov303@gmail.com*

Кветков М. М.

*старший викладач кафедри акторської майстерності
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0001-9977-6153
nikolakvetkov72@gmail.com*

Ключові слова: *сценічна взаємодія, професійне спілкування, фахові компетентності, освітньо-професійна програма, виробнича практика, вистава, комунікація.*

У статті науково обґрунтовано сутність професійної діяльності актора як однієї з форм спілкування у соціумі. Автори зосереджують увагу на важливості оволодіння майбутнім актором вербальними і невербальними засобами професійного спілкування. Також у статті підкреслюється необхідність налагодження взаємодії актора з глядачем як головним об'єктом уваги упродовж демонстрації твору театрального мистецтва – вистави. Автори доводять, що в процесі фахової підготовки здобувач вищої освіти – майбутній актор – має опанувати навички комунікації з будь-якими соціальними та віковими групами. Аналізуючи систему підготовки майбутнього актора до професійної діяльності, автори статті доводять необхідність уточнення методів і засобів професійної

підготовки, узгодження її змісту і форми шляхом здійснення постановки вистави у жанрі казки. Робота над створенням вистави для дітей на третьому році навчання сприяє об'єднанню педагогічних і творчих зусиль викладачів фахових дисциплін «Майстерність актора», «Сценічна мова», «Сценічний рух». Спільна робота над виставою надає можливість уточнити продуктивність використання у процесі професійної підготовки тих чи інших прийомів для розкриття творчого потенціалу майбутнього актора. Колективна робота, на думку авторів, забезпечує можливість застосування більш широкого спектру педагогічних і творчих прийомів у процесі фахової підготовки. Майбутній актор завдяки участі у створенні вистави в якості виконавця та учасника постановочного процесу має змогу перевірити на практиці власний рівень оволодіння вербальними і невербальними засобами сценічної взаємодії. Автори статті висловлюють переконання, що робота над виставою у жанрі казки в процесі фахової підготовки актора позитивно впливає на формування необхідних фахових компетентностей.

WORKING ON A PERFORMANCE IN THE FAIRY TALE GENRE AS A WAY OF DEVELOPING VERBAL AND NON-VERBAL PROFESSIONAL COMMUNICATION SKILLS OF A FUTURE ACTOR

Stadnichenko N. V.

*Honored Actress of Ukraine,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Acting
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7625-4416
stadnichenko.nadejda@gmail.com*

Sokolovska N. P.

*Honored Actress of Ukraine,
Senior Lecturer at the Department of Acting
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0004-0708-2309
sokol.n.p@i.ua*

Honcharov V. M.

*Honored Actor of Ukraine,
Senior Lecturer at the Department of Acting
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0004-8982-7596
viktorgoncarov303@gmail.com*

Kvetkov M. M.

*Senior Lecturer at the Department of Acting
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0001-9977-6153
nikolakvetkov72@gmail.com*

Key words: *stage interaction, professional communication, professional competencies, educational and professional program, production practice, performance, communication.*

The article scientifically substantiates the essence of the professional activity of an actor as one of the forms of communication in society. The authors focus on the importance of mastering the verbal and non-verbal means of professional communication by a future actor. The article also emphasizes the need to establish interaction between the actor and the audience as the main object of attention during the demonstration of a work of theater art – a performance. The authors argue that in the process of professional training, a higher education student – a future actor – must master the skills of communication with any social and age groups. Analyzing the system of preparing a future actor for professional activity, the authors of the article prove the need to clarify the methods and means of professional training, to coordinate the training's content and form by staging a performance in the genre of fairy tales. Work on the creation of a performance for children in the third year of study contributes to the unification of pedagogical and creative efforts of teachers of the professional disciplines "Actor's Skill", "Stage Speech", "Stage Movement". Working together on a performance makes it possible to find methods for developing the creative potential of a future actor. According to the authors, collective work on the play provides practical application of a wide range of pedagogical and creative methods of professional training. The future actor, through participation in the creation of the play as a performer and participant in the production process, can test in practice their own level of mastery of verbal and non-verbal means of stage interaction. The authors of the article are convinced that working on a fairy tale performance in the process of an actor's professional training has a positive impact on the formation of the necessary professional competencies.

Постановка проблеми. Специфікою театру як суспільно значущого видовищного мистецтва є налагодження людського взаєморозуміння у всіх аспектах життя, відкриття додаткових можливостей для міжособистісного спілкування людини на емоційному, інтелектуальному, етичному та естетичному рівнях шляхом використання різноманітних засобів художньої виразності. Тому одним з основних завдань підготовки майбутнього актора до професійної діяльності у сучасних суспільних реаліях є формування творчої особистості, здатної до демонстрації високого рівня оволодіння необхідними навичками та вміннями професійного спілкування як визначальної характеристики фахової діяльності. Упродовж освітнього процесу у здобувача вищої освіти мають сформуватися необхідні фахові компетентності, основою яких є спілкування і взаємовплив, адже вміння комунікувати з будь-якими соціальними та віковими гру-

пами глядачів є свідченням високої професійної компетентності майбутнього актора.

Сприйняття актором глибинної сутності професійної діяльності як процесу спілкування та розуміння відповідальності перед глядачем за свої дії уможливорює досягнення бажаного результату у вирішенні нагальних суспільних питань, бо актору належить домінуюча роль у виборі різноманітних засобів для налагодження взаємодії з глядачем, оскільки останній є головним об'єктом професійного спілкування актора упродовж вистави [5].

Творчо-педагогічним колективом кафедри акторської майстерності Запорізького національного університету, яка двадцять п'ять років тому була організована на факультеті Соціальної педагогіки та психології, накопичено багатий практичний досвід формування вмінь та навичок професійного спілкування майбутніх акторів

шляхом використання різноманітних педагогічних і творчих методик. Однією з них є здійснення постановки вистави у жанрі казки в межах проходження здобувачами вищої освіти виробничої і навчальної практики на третьому курсі освітнього ступеня бакалавр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Відомі діячі театрального мистецтва, викладачі фахових дисциплін «Майстерність актора», «Сценічна мова», «Сценічний рух» (С. Беррі, А. Гладишева, Н. Грипас, Є. Готовський, Г. Елькис, Н. Костриця, Лесь Курбас, К. Лінклейтер, Л. Мацько, Сендфорд Мейснер, Р. Черкашин та ін.) у Вітчизняних та зарубіжних закладах вищої освіти в наукових дослідженнях та навчально-методичних роботах висвітлювали теоретико-методологічні, методичні та практичні аспекти опанування майбутніми акторами в процесі фахової підготовки навичок трансляції творчого завдання через рух, жестикуляцію, пластику, через засоби сценічного мовлення як вербальні та невербальні канали професійного спілкування та набуття майбутніми акторами необхідних фахових компетентностей. Творчо-педагогічний і науковий досвід наших колег викладачів вітчизняних мистецьких закладів Харківського національного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського, Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого, мистецьких факультетів Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, Львівського національного університету ім. І. Франка свідчить про постійний пошук власних методів і прийомів фахової підготовки майбутніх акторів, з урахуванням педагогічного досвіду і творчих досягнень у галузі театру великих попередників [5; 6].

Метою статті є висвітлення практичного досвіду постановки вистави у жанрі казки викладачів фахових дисциплін кафедри акторської майстерності Запорізького національного університету, що надає можливість усім учасникам освітнього процесу проаналізувати та оцінити рівень оволодіння здобувачами вищої освіти теоретичними знаннями та практичними вміннями з основних фахових дисциплін: «Майстерності актора», «Сценічної мови», «Сценічного руху», а також визначити ступінь практичного опанування курсу тренінгів з формування вербальних і невербальних засобів професійного спілкування актора як визначальної характеристики фахової діяльності на третьому курсі освітнього рівня бакалавр.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Майбутній актор у процесі роботи над виставою у жанрі казки має продемонструвати рівень володіння теоретичними знаннями та практичні

вміння з навчальної дисципліни «Майстерність актора», а також знати основи анатомії, фізіології, психології, гігієни та загальної профілактики професійних захворювань. Протягом двох років він опановує правила застосування вмінь і навичок професійного спілкування засобами психофізичного тренінгу, використовує на практиці навички володіння вербальними та невербальними засобами професійного спілкування, вчиться сприймати авторський і режисерський творчий задум та реалізовувати його в процесі роботи над виставою для маленьких глядачів [5; 6].

У процесі підготовки до професійного спілкування в дитячій виставі в жанрі казки студент повинен знати теоретичні основи дисципліни «Сценічна мова», згідно з вимогами освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів, де представлені компетентності:

- 1) здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у сфері сценічного мистецтва із застосуванням теорій та методів мистецтвознавства, театральної педагогіки, психології творчості, культурології;
- 2) здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- 3) здатність працювати в команді;
- 4) здатність до творчої інтерпретації та практичної реалізації режисерських завдань;
- 5) здатність самостійно працювати над сценічним втіленням різних за жанрами літературних творів засобами сценічного мовлення, відчувати стиль автора та передавати його під час публічного виступу;
- 6) здатність до використання різноманітних технік сценічного бою – без зброї та зі зброєю, виконання сценічних трюків, відтворення манер та характеру зовнішньої поведінки персонажа згідно з історичною епохою.

Окрім того, майбутній актор уперше, працюючи над роллю у великій виставі, має враховувати жанрові особливості літературного твору (казки), специфіку авторського стилю, засоби сценічного мовлення, режим експлуатації голосового апарату, закони логіки мовлення (*закон підтексту, закон над завданням, закон наскрізної дії, закон нового поняття, закон порівняння і протиставлення, закон створення й відтворення послідовної лінії внутрішніх бачень*), правила орфоєпії та уміння використовувати їх у процесі професійного спілкування упродовж вистави [6].

Для опанування основ дисципліни «Сценічна мова» майбутній актор повинен навчитися застосовувати практичні навички володіння мовно-голосовим апаратом, самостійно працювати над сценічним утіленням різножанрових творів засобами сценічного мовлення, використовувати в практичній діяльності здобутки та досягнення

видатних майстрів, представників вітчизняних і зарубіжних театральних шкіл.

Розглядаючи психологічні аспекти роботи над голосом, режисер Королівського Шекспірівського театру С. Беррі стверджує, що голос є природним транслятором внутрішнього життя людини. Це положення відображує відмінну особливість її методики роботи над голосом, що полягає у відпрацюванні тісного зв'язку голосу та тіла в процесі мовного спілкування. На думку С. Беррі, розвиток голосових якостей відбувається в три етапи:

1) на першому етапі актор опановує техніку виконання на релаксацію, дихання, укріплення м'язів язика та губів;

2) на другому етапі відпрацьовується свобода та гнучкість голосу з метою досягнення єдності фізичної та емоційної енергії;

3) на третьому – синтезуються результати двох попередніх етапів, актор набуває почуття свободи та впевненості в собі [11].

Формування готовності майбутнього актора до професійного спілкування відбувається в межах опанування дисципліни «Сценічна мова» через професійні якості, а саме: бажання творчої реалізації, установки на самовдосконалення, прагнення до самопізнання, розвинутий розмовний слух, фонаційне дихання, гучність голосу, політність голосу, чітку дикцію, артикуляційну виразність, відчуття темпоритму, володіння немовними виразами, фізичну й психічну активність, мімічну виразність.

Виконання цих вимог забезпечує формування таких професійних характеристик, як установка на самовдосконалення, прагнення до самопізнання, увага, спостережливість, відчуття темпоритму сценічної дії, фізична активність та мімічна виразність як необхідних складових вистави для дітей у жанрі казки. На заняттях зі сценічного мовлення у майбутніх акторів формуються вміння та навички володіння засобами вербального спілкування, що здійснюються через певні форми сценічної взаємодії та впливу на глядача засобами мовлення. Частина вправ тренінгу з формування голосових якостей і використання слова як засобу спілкування засвоюється в комплексі з фізичними діями [7; 4; 3].

Дисципліна «Сценічна мова» тісно пов'язана з дисципліною «Сценічний рух», оскільки слово і жест, як засоби передачі інформації, є невід'ємними один від одного. До появи слова людина використовувала рухи як засоби комунікації. За їх допомогою вона могла передавати інформацію та демонструвати емоційне ставлення до зовнішнього оточення. Незважаючи на те, що з появою мовлення потреба людини в рухах з метою передачі інформації зменшилася, однак здатність надавати словам емоційного забарвлення за

допомогою жесту, міміки, пози, руху збереглася. Опанування дисципліни «Сценічний рух» надає можливість підготувати майбутнього актора до професійного спілкування засобами руху, до реалізації конкретних сценічних завдань через образну, виразну пластичну форму. Опанування цієї навчальної дисципліни сприяє демонстрації широкого спектру засобів професійного спілкування, основу яких складає рух. Виховання здатності майбутнього актора здійснювати трансляцію внутрішнього стану сценічного персонажа, реалізовувати сценічну взаємодію з іншими персонажами в запропонованих обставинах вистави для дітей у жанрі казки є творчо-педагогічним завданням для викладачів дисципліни «Сценічний рух». Це не просто виховання рухових навичок, а формування у здобувача вищої освіти усвідомлення власних можливостей реалізації професійного спілкування в результаті опанування умінь та навичок з вищезначеної дисципліни.

Здобувачі вищої освіти мають опанувати основи спеціальних теоретичних знань з вищезгаданих фахових дисциплін, набути певних практичних умінь та навичок сценічної взаємодії, прагнути досягнення ефективних результатів виконання завдань з підготовки до професійного спілкування.

На момент початку роботи над виставою для дітей студенти вже володіють основними прийомами використання загальних рухових навичок, виконання сценічних трюків та акробатичних вправ як специфічних засобів сценічної взаємодії у виставі для дітей, що надає сценічному спілкуванню яскравої, виразної зовнішньої форми.

Майбутні актори, створюючи виставу для дітей, усвідомлюють необхідність жесту для демонстрації емоційного стану сценічного персонажа, важливість реалізації через жест комунікативних завдань. Формуючи своє тіло як інструмент для трансляції широкого спектру емоцій, студенти повинні:

1) оволодіти прийомами сценічного руху як засобами передачі певної інформації;

2) навчитися відтворювати через пластичний малюнок ролі характер сценічного героя та спосіб його спілкування відповідно до запропонованих обставин;

3) передавати внутрішній ритм ролі через рухові навички; передавати характерні риси сценічного героя засобами пластики;

4) транслювати ставлення до партнера через жест; реалізовувати процес професійного спілкування актора в межах стильової поведінки та правил етикету, відповідно до часу, місця та жанру, заявлених автором п'єси.

Для початку роботи над виставою для дітей творчому колективу необхідно зосередити увагу на:

1) застосуванні в процесі створення вистави новітніх науково-методичних розробок з дисциплін «Майстерність актора», «Сценічна мова», «Сценічний рух»;

2) координуванні зусиль викладачів дисциплін «Майстерність актора», «Сценічна мова», «Сценічний рух» у роботі над виставою;

3) використанні результатів опанування здобувачами вищої освіти вмінь і навичок з фахових дисциплін «Майстерність актора», «Сценічна мова», «Сценічний рух» як доміанти формування готовності майбутнього актора до професійного спілкування [2; 5; 6].

Вистави для дітей у жанрі казки мають враховувати особливості дитячого сприйняття, чутливість дитини до яскравих образів, емоційність і цікавість до казок та пригод. Маленьким глядачам має бути запропонований захоплюючий сюжет, де їхня увага буде утримуватися динамічним розвитком сценічних подій, яскравою зовнішньою формою поведінки персонажів вистави, способом демонстрації емоцій казкових героїв через мовлення, пластику, жестикуляцію акторів-виконавців.

Окрім того, діти прагнуть бути не лише пасивними спостерігачами, але й активними учасниками сценічних подій, тому актори-виконавці мають бути готовими до інтерактиву, до запланованого живого спілкування з глядачами упродовж вистави, демонструвати почуття гумору, вміння легко і невимушено налагоджувати контакт з дитячою аудиторією.

Вистава повинна мати якісне музичне оформлення, яскраві костюми та світлові ефекти, все, що сприяє створенню казкової атмосфери на сцені та залученню до неї маленьких глядачів. Мораль у виставі має бути подана ненав'язливо, упродовж розвитку сюжетної лінії, щоб діти самі змогли робити моральний вибір щодо дружби, чесності, доброти, сміливості тощо. Вистава не повинна бути примітивною, вона має дарувати дітям радість, пробуджувати уяву та надихати на добрі вчинки.

Здобувачі вищої освіти, бакалаври третього року навчання, які мають отримати перший професійний досвід, створюючи виставу для дітей, повинні продемонструвати унікальні професійні та особистісні якості, оскільки дитяча аудиторія – найщиріший і водночас найвимогливіший глядач. Основними навичками і вміннями професійного спілкування, якими повинні володіти майбутні актори на етапі роботи над виставою для дітей, є:

- досконалий артикуляційний апарат, бездоганне володіння дикцією у різних темпах мовлення, інтонаційна різноманітність сценічного мовлення;

- трансляція почуттів максимально щира, виразна та зрозуміла через міміку, жести;

- збереження високого рівня енергії, активності та фізичної витривалості протягом усієї вистави;

- комунікабельність, вміння адаптувати поведінку свого сценічного героя до особливостей вікового сприйняття дитячої аудиторії, уміння імпровізувати, не виходячи зі сценічного образу [6].

Специфікою формування навичок професійного спілкування майбутнього актора в процесі фахової підготовки є обов'язкова присутність глядача – викладачів, студентів, батьків, оскільки глядач є необхідним компонентом театру, суб'єктом професійного спілкування актора.

Присутність у залі маленьких глядачів допомагає майбутньому актору перебороти страх перебування на публіці, що є бар'єром для здійснення комунікативної взаємодії. Завдання викладача дисципліни «Майстерність актора» – допомогти студенту звільнитися від дискомфортного відчуття, яке провокує виникнення блоків як на фізичному, так і на емоційному рівнях. Ця робота може відбуватися в процесі формування здатності до продуктивної діяльності в умовах стресу, через уміння концентруватися, зосереджувати сценічну увагу на суб'єктах, об'єктах і предметах спілкування, до чого студенти третього курсу освітнього рівня бакалавр уже мають бути готовими.

У процесі роботи над дитячою виставою викладач організовує комунікативну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, спрямовуючи зусилля на розвиток таких професійно важливих індивідуальних якостей, як стійкий інтерес до професії актора, підтримуючи у студентів бажання творчої реалізації, що стимулює прагнення до пізнання, здатність до рольової гри, віру в запропоновані обставини, органічність сценічного існування, безпосередність упродовж процесу професійного спілкування, розвинуту уяву та фантазію.

Здатність до створення власного творчого задуму та сприйняття авторських і режисерських ідей потребує розвинутих аналітичних якостей, уміння втілювати творчий задум, сформованості необхідних психофізичних умінь і навичок, що демонструється в процесі роботи над виставою у жанрі казки під керівництвом викладача, який має бути центром комунікативної взаємодії [8].

Вихід на дитячу аудиторію вимагає від студента-виконавця пошуку для свого персонажа яскравої зовнішньої характеристики, цікавої, не побутової форми самовираження через пластику і мовлення, розвиненого почуття темпоритму сценічної дії, здатності до різкої його зміни, в залежності від розвитку сюжетної лінії вистави [5; 7; 8].

Здобувачі вищої освіти на практиці переконаються в дієвості принципу колективної праці,

важливості виробничої дисципліни, етичних норм професійного спілкування у всіх його аспектах, а саме: у взаємодії з колегами студентами, з викладачами, з людьми, які забезпечують технічну організацію вистави а також у комунікації з маленькими глядачами.

Майбутні актори, завдяки участі у постановці дитячої вистави, відкривають для себе поняття синтетичності театру, оскільки мають продемонструвати рівень власної компетентності в галузі мистецтва театру, мистецтва хореографії, музичного та вокального мистецтва, володіти у гармонійному їх поєднанні акторськими, вокальними, пластичними навичками та вміннями, набутими протягом двох років навчання. Маленькі глядачі, реагуючи на поведінку того чи іншого сценічного персонажа, тобто на творчу роботу виконавця, здобувача вищої освіти, дають якісну оцінку його здібностям, чим мотивують його до творчості, до активного професійного спілкування, стимулюють до пошуку вірних самостійних рішень у колективній роботі [6; 8].

Для викладачів фахових дисциплін спільна робота над виставою – це можливість проконтролювати на практиці ефективність творчих і педагогічних зусиль, спрямованих на формування у кожного здобувача вищої освіти важливих фахових компетентностей: здатності до роботи в колективі, до публічної презентації результату творчої діяльності, до оперування специфічною системою виражальних засобів у процесі створення сценічного твору, враховувати етичні засади професійної діяльності, до творчої інтерпретації та практичної реалізації режисерських завдань тощо [5; 6; 8]. Можна сказати, що формування засобів

професійного спілкування та необхідних фахових компетентностей здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр спеціальності В6 «Перформативне мистецтво» відбувалося завдяки їх участі у створенні на сцені Навчального театру ЗНУ таких творчих проєктів для дітей, як «Добрий слон Хортон» за п'єсою Ю. Чеповецького, «Лис Микита» за поемою І. Франка, «Щедрик-щедрик, щедрівочками» за віршами сучасних українських поетів для дітей, «Дюймовочка» за мотивами казки Г. К. Андерсена, «Морозко» за п'єсою Д. Голубицького, «Синій птах» за п'єсою М. Метерлінка та багатьох інших.

Висновки. Отже, багаторічний досвід роботи викладачів кафедри акторської майстерності Запорізького національного університету є підтвердженням, що досягнення мети професійної підготовки майбутнього актора, формування фахових компетентностей має відбуватися комплексно, в тому числі шляхом здійснення постановки вистави для дітей у жанрі казки на третьому році навчання. Це забезпечує здобувачам вищої освіти високий рівень практичної реалізації набутих теоретичних знань з фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін; усвідомлення студентами фахової діяльності актора як способу професійного спілкування; оволодіння вербальними та невербальними його засобами; опанування навичками теоретичного аналізу літературного твору; напрацювання вміння створювати схему взаємовідносин між дійовими особами в межах вистави; засвоєння законів етичної поведінки у творчому колективі, усвідомлення характеру синтетичності театру; усвідомлення важливості ролі глядача як співавтора вистави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башманівська Л. А., Башманівський В. І. Дикція й емісія голосу. Виразність професійного мовлення журналіста : навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів і дистанційного навчання. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 108 с.
2. Гончаров В. М., Гончаренко Ю. В., Білозуб Л. Основи сценічного руху, бою та фехтування : навч. посіб. для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Сценічне мистецтво» освітньо-професійної програми «Театральне мистецтво» Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 78 с. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2019. 78 с.
3. Грицан Н. В. Техніка сценічного мовлення: навч.-метод. посіб. 2-ге вид., переробл. і доповн. Івано-Франківськ, 2020. 286 с.
4. Донченко Н.П., Винар О.Б. Складові системи сценічного мовлення як основа художньо-творчої діяльності майстра театрального мистецтва. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. No2. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 291–295.
5. Лобанов А.П. Методика викладання фахових дисциплін. Майстерність актора. Навчально-методичний посібник. Для студентів спеціалізації «Актор драматичного театру та кіно». Харківський університет мистецтв ім. І.П. Котляревського. 2022. 220 с.
6. Локарева Г. В., Стадніченко Н. В. Підготовка майбутнього актора до професійного спілкування: теорія, практика, перспективи: монографія. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2019. 416 с.
7. Людова-Романова К., Стрельчук В., Чубукова І. Режисерські інновації у використанні технічних засобів і технологій у сценічному мистецтві. Вісник Київського національного університету куль-

тури і мистецтв. Серія: сценічне мистецтво : наук. журнал. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2019. Том 2. № 1. С. 52–72. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-759x.2.1.2019.170749> (дата звернення: 09.11.2024).

8. Стандарт вищої освіти. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь бакалавр. Галузь знань 02 Культура і мистецтво, спеціальність 026 «Сценічне мистецтво». Затверджено та введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 30.06.2021 р. № 741.
9. Стадніченко Н. Етапи формування вмінь і навичок професійного спілкування актора у процесі створення дипломної вистави. Педагогічні науки: теорія та практика. 2022. Т. 44. № 4. С. 134–141.
10. Berry C. Voice and the Actor. New York: Applause Books, 1991. 160 p.

REFERENCES

1. Bashmanivska L. A., Bashmanivskyi V. I. (2022) *Dyktsiia y emisiia holosu. Vyravnist profesiinoho movlennia zhurnalista : navchalno-metodychnyi posibnyk dlia samostiinoi roboty studentiv i dystantsiinoho navchannia* [Diction and voice emission. Expressiveness of a journalist's professional speech] Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka. (in Ukrainian)
2. Honcharov V. M., Honcharenko Yu. V., Bilozub L. (2019) *Osnovy stsenichnoho rukhu, boiu ta fekhtuvannia: navch. posib. dlia zdobuvachiv stupenia vyshchoi osvity bakalavra spetsialnosti «Stsenichne mystetstvo» osvitno-profesiinoi prohramy «Teatralne mystetstvo»* [Fundamentals of stage movement, combat and fencing: a teaching aid for applicants for a bachelor's degree in the specialty "Stage Art" of the educational and professional program "Theatre Art"] Zaporizhzhia : ZNU Zaporizkyi natsionalnyi universytet (in Ukrainian)
3. Hrytsan N. V. (2020) *Tekhnika stsenichnoho movlennia: navch.-metod. posib. 2-he vyd., pererobl. i dopovn.* [Stage Speech Technique: Teaching and Methodological Manual, 2nd ed., revised and supplemented.] Ivano-Frankivsk
4. Donchenko N.P., Vynar O.B. (2020) *Skladovi systemy stsenichnoho movlennia yak osnova khudozhno-tvorchoi diialnosti maistra teatralnoho mystetstva.* [Components of the stage speech system as the basis of the artistic and creative activity of a master of theatrical art] *Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts* vol. 2 pp. 291–295.
5. Lobanov A.P. (2022) *Metodyka vykladannia fakhovykh dystsyplin. Maisternist aktora. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Dlia studentiv spetsializatsii «Aktor dramatychnoho teatru ta kino».* [Methodology of teaching professional disciplines. Actor's skills. Teaching and methodological manual. For students of the specialization "Actor of dramatic theater and cinema"] Kharkiv: Kharkivskyi universytet mystetstv im. I.P.Kotliarevskoho.
6. Lokarieva H. V., Stadnichenko N. V. (2019) *Pidhotovka maibutnoho aktora do profesiinoho spilkuvannia: teoriia, praktyka, perspektyvy: monohrafiia.* [Preparing a future actor for professional communication: theory, practice, prospects: monograph] Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet,
7. Liudova-Romanova K., Strelchuk V., Chubukova I. (2019) *Rezhyserski innovatsii u vykorystanni tekhnichnykh zasobiv i tekhnolohii u stsenichnomu mystetstvi. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seriia: stsenichne mystetstvo : nauk. zhurnal.* [Directorial innovations in the use of technical means and technologies in performing arts. Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series: performing arts] pp. 52–72.
8. Standart vyshchoi osvity. Pershyi (bakalavrskyi) riven vyshchoi osvity. Stupin bakalavr. Haluz znan 02 Kultura i mystetstvo, spetsialnist 026 «Stsenichne mystetstvo». Zatverdzheno ta vvedeno v diiu Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 30.06.2021 r. # 741.
9. Stadnichenko N. (2022) *Etapy formuvannia vmin i navychok profesiinoho spilkuvannia aktora u protsesi stvorennia dyplomnoi vystavy.* [Stages of forming the actor's professional communication skills in the process of creating a diploma performance.] *Pedagogical sciences: theory and practice* no. 44. vol. 4 pp. 134–141.
10. Berry C. Voice and the Actor. New York: Applause Books, 1991. 160 p.